

інтерпретував їхній сенс. У цьому зв'язку можна говорити і про Вестфалеву «релігійність “С”», як умову становлення істинної самості та основу нової постекзистенціалістської етики. В її основу Вестфаль закладає к'єркегорівську діалектику існування, з якої запозичує і перевитлумачує поняття «колективного покаяння», визначення природи віри, безпосередньо пов'язаної з тимчасовою структурою людського існування, етико-релігійне співвідношення особистого і колективного щастя, проблему відповідального вибору кожного віруючого, розуміння ним Бога як джерела морального зобов'язання, а релігії як передумови етики, з одного боку, та передумови релігії, з іншого.

Анотації

В статті С. Л. Шевченко «Екзистенціальна теологія Мерольда Вестфала як розвиток ідей С. К'єркегора в добу Постмодерну» розкривається специфіка розуміння Мерольдом Вестфалем головних постулатів релігійного екзистенціалізму С. К'єркегора. Проаналізовано ключові положення праці М. Вестфала «Становлення самості: інтерпретація к'єркегорової “Заключної ненаукової післямови”» (1996). Розглянута проблема експлікації етико-релігійних ідей С. К'єркегора в постмодерністському та постекзистенціалістському контекстах. Досліджується феномен «Релігійності “С”», введений М. Вестфалем в сучасну екзистенціальну феноменологію релігії.

Ключові слова: екзистенціальна теологія, «постекзистенціалістська етика», «Релігійність “С”», християнство, «сократівський парадокс», «християнський парадокс», віра, любов.

Serhii Shevchenko Merold Westphal's existential theology as the development ideas of Soren Kierkegaard in age of Postmodern. The article reveals the problem of Merold Westphal's understanding the specific of S. Kierkegaard's religious existentialism. To analysed the basic statement of the books by M. Westphal «Becoming a Self: A Reading of Kierkegaard's Concluding Unscientific Postscript (1996). It was studied thoroughly the problem of explication of S. Kierkegaard's ethical and religious ideas in the post-existential and postmodern context. To investigate the phenomenon of «religiousness “C”», introduced by M. Westphal's in the modern existential phenomenology of religion. **Keywords:** existential theology, «postexistential Ethics», «religiousness “C”», Christianity, «Socratic paradox», «Christian paradox», faith, love.

4.5 Річард ГОРБАНЬ. Персоналістична антропологія Чеслава Бартніка.

Загострений інтерес філософсько-гуманістичної думки до проблеми людини на межі XIX і XX віків науковці визначають як «антропологічний поворот», рубіж XX і XXI називають епохою «постантропології» і пов'язують її із загрозою антропологічної катастрофи, обумовленої процесами тотальної дегуманізації і деперсоналізації соціально-культурної сфери. З середини минулого сторіччя філософсько-антропологічна проблематика була представлена переважно у філософії свідомості, що для неї найбільш значимим вбачалось питання відношення між ментальністю і тілом, а також питання суб'єктивності й особової ідентичності, яке й сьогодні визначає антропологічне коло проблем філософської та соціально-наукової думки. Пошуки постмодерної мислі XX століття в галузі гуманітарних наук сформували дегуманізовану й деперсоналізовану теорію свідомості, передусім об'єднанням ідей філософії і психології, що призвело до ще більшого уречевлення відношень між людьми. Сучасні ж філософські, теологічні, психологічні, соціологічні, культурологічні та інші концепції людини у контексті викликів антропологічної кризи формують різноманітні теоретичні моделі, спираючись на багатогранність людської природи. Наразі актуальним лишається з'ясування онтологічної ідеї людини. Свою модель пропонує і християнська антропологія, яка переосмислює догматичне вчення, враховуючи новітні знання про людину, зокрема католицька, яка у світлі імперативів II Ватиканського Собору, відкривши для себе поле неупереджених дискусій, намагається розбудувувати філософію цілісної людини.

Безперечно, головна роль у галузі антропології оновленої католицької теології належить Івану Павлу II, зміст і значення доробку якого відоме в Україні завдяки ґрунтовним дослідженням авторитетного вітчизняного науковця П. Л. Яроцького. Однак в український релігієзнавчий дискурс ще й досі не введено ім'я послідовника Кароля Войтили польського філософа, представника сучасного теологічного персоналізму Чеслава Станіслава Бартніка,

який запропонував свою модель персоналістичної антропології. В 2016 році була захищена докторська дисертація Т. В. Гаврилюк «Християнська антропологія в її сучасних трансформаціях»²¹⁰, в якій автор глибоко і послідовно розглядає антропологічні ідеї католицизму межі століть, але, на жаль, Ч. С. Бартніка вона не згадує. Отже, ми маємо на меті представити концепцію польського мислителя та виявити персоналістичну основу антропологічного розуміння ним християнства.

У статті «Від гуманізму до персоналізму» Ч. С. Бартнік висуває думку, що сучасна антропологія, як філософське вчення про природу та сутність людини, має враховувати не лише розум, а й віру, створюючи в такий спосіб засади цілісного пізнання і заглиблення у світ людського буття. Польський теолог закликає розбудовувати інтегральну антропологію. При цьому він стверджує, що зазначене завдання можна здійснити передусім за допомогою персоналістичного підходу, в якому важливим є не стільки феномен людини, скільки феномен особи²¹¹.

У теологічному трактаті з антропології «Містерія людини» католицький мислитель пише, що людина пізнає себе у площині незглибимих просторів любові, волі, власних прагнень і ностальгії за добром, досконалістю та щастям. Надзвичайну велич виказує людина в діяльності й творчості, коли використовує свої фізичні здібності й розум, співпрацюючи з природою, долає час і простір, борює хвороби, виявляє технічну креативність у створенні все нових і нових технологій та завдяки усьому цьому змінює суспільство і світ. Відтак в людині відображається сутність Бога-Творця, а вся її культурна діяльність виявляється продовженням Божої справи. В особовому бутті людина постає як вільна, нескінчена у своєму естві істота, яка ніколи не зможе вичерпати свого змісту. У цьому контексті внутрішнє життя суб'єкта Ч. С. Бартнік розглядає як безмежну глибину, в якій ясніє світло душі, вкорінене у Бозі²¹².

Теолог зазначає, що у своєму особовому бутті людина співвідносить себе не лише з фізичним світом та іншими людьми, а й зі світом надприродного, з'ясовуючи свою подібність до Бога. В такий спосіб людина відкриває для себе *relatio* як спрямованість до Творця, як зв'язок із ним. Найбільше подібність між людиною і Богом виявляється в бутті у собі та бутті для когось, тобто для іншої особи і для Осіб Божих. У праці «Торкнутися Живого Бога» Ч. С. Бартнік зауважує, що говорячи про подібність людини до Бога в її особовому бутті, слід пам'ятати і про істотні розбіжності, оскільки існує значна відмінність між буттям Бога та буттям людини. Людина існує і розвивається в самому центрі послідовних сфер дійсності: космічної, суспільної, історичної та персональної. Усі вони представляють собою структуру, пов'язану з проблемою особових відношень (*relatio*), які спрямовані на здобуття повноти особового буття²¹³.

У даному контексті принципово важливим для Ч. С. Бартніка є відкривання правди про участь людини та її зусилля в реалізації особових відношень. Спектр людських інтенцій, спрямованих на особовий зв'язок із Богом, є доволі широким – це воля, мислення, мрії, шукання сенсу, сумнів, жаль, любов тощо. Особові відношення між Богом і людиною мають значну площину психологічного досвіду, але насамперед повинні будуватися на людському відчутті себе дитиною Божою, відтак на почутті приязні, партнерства, поваги, гідності й абсолютної свободи як повноти Правди, якою є Бог. У такому світлі буття людина набуває особливого сенсу та цілеспрямованості в аспекті добра і зла, адже кожна людська особа, свідомо та вільно, підлягає безнастанному випробуванню цих протилежних начал. Здолання названого випробування визначає напрям розвитку людини та духовну сутність особи.

²¹⁰Гаврилюк Т. В. Християнська антропологія в її сучасних трансформаціях: дис. ... доктора філос. наук: 09.00.11 «Релігієзнавство» / Тетяна Вікторівна Гаврилюк. – К., 2015. – 395 с.

²¹¹Bartnik Cz. St. Od humanizmu do personalizmu / Czesław Stanisław Bartnik // Bartnik Cz. St. Szkice do systemu personalizmu. – Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006. – S. 31–33.

²¹²Bartnik Cz. St. Misterium człowieka / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 151.

²¹³Bartnik Cz. St. Dotknąć Boga Żywego: różne szkice teologiczne / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 204.

Подолання чистого гуманізму і будування об'єктивної антропології католицький філософ вбачає у системному персоналістичному підході до концепції людини, який дає можливість відкрити безмежну велич людини в її особовому бутті та пояснює всю дійсність, історію й культуру з точки зору перспективи особи. У статті «Одкровення людини» він наполягає на тому, що шлях самопізнання та визначення людини повинен бути персоналістичним²¹⁴.

Персоналізм не має на меті возвеличити понад усе людину як особу, бо тоді це був би індивідуалізм. Персоналістична мисль представляє людську особу як істоту, яка стає зрозумілою та набуває сенсу тільки у співвіднесенні до іншої особи. Тому важливу роль тут відіграють відношення і зв'язки (*relatio*), які дають змогу людині пізнавати світ, себе, іншу особу. Особа не перетворюється на божка, ідола чи ідею, а виступає центром буття, в якому людина відкриває реальну дійсність і пізнає глибину свого єства та існування²¹⁵.

Ч. С. Бартнік у своїх працях постійно наголошує на взаємній залежності особи від особи. Суспільство він розглядає як антропологічне середовище, яке формує особу, даючи їй реалізувати свій потенціал і дійти до повноти людського буття, адже без особових відношень, осередком формування яких є людська спільнота, це було б неможливим.

У руслі тенденцій сучасної персоналістичної антропології, яка контекст індивідуального життя окремої особи врівноважує контекстом її екзистенції та буття у спільноті, Ч. С. Бартнік опрацьовує поняття «спільнотної особи», що в ньому однаково вагоме значення має як індивідуальна особа, так і спільнота осіб. Він вважає, що людина знаходить повноту свого особового виміру тільки в спільноті, в якій реалізує себе. Тому для польського теолога антропологія стає «наукою про людину в її індивідуальному та спільнотному вимірах»²¹⁶.

На думку Ч. С. Бартніка, повна, дійсна антропологія можлива тільки в рамках теології, де відкриваються інші, ширші горизонти людини. Теологічна антропологія оперує двома тісно поєднаними між собою образами людини: фактичним, який формується в контексті філософського пізнання, і візерцевим, який дає правда одкровення Божого як ідеал людини. Утіленням цього антропологічного ідеалу є Христос, який являє образ «нової людини». Людина, маючи душу і тіло, об'єднані в містерії особи, прямує до осягнення ідеалу, тобто повноти буття. У ході злиття та ототожнення тілесного і духовного світів, людина знаходиться в постійному процесі здійснення, самовизначення, становлення особи, тобто йде шляхом персоналізації. Перебуваючи в незупинному онтологічному, екзистенціальному, історичному та творчому русі, вона прямує від стану «початку» до стану повноти в «кінці» свого дочасного буття, переходу до Царства Божого вже у стані «нової людини». Згадане поєднання світів дає змогу комунікації (*relatio*) як в емпіричній, так і в надприродній дійсності. У статті «Пастирська антропологія» філософ пише: «З точки зору теологічної персоналістичної антропології, людина постає дійсністю як фізичною, так і духовною, але об'єднаною в органічний спосіб у вищому особовому бутті, яке має здатність трансцендувати себе у площині рефлексії над собою та площині порядку, устрою і законів світу. Може здійснювати акти самоаналізу та різних форм іманентності вглиб світу свого єства й суб'єкта»²¹⁷.

Поряд з тим, що людина відзначається інтенсивністю і драматизмом внутрішнього світу, винятковою наповненістю свого особового єства та знаходиться у продуктивному стані динамічного розвитку, вона також має значні недоліки, зокрема безпорадність, відносність, слабкість. Упродовж цілого життя людина залишається непередбачуваною істотою, що зумовлює ризик не подолати необхідні бар'єри та не реалізуватись, не дійти до

²¹⁴Bartnik Cz. St. Objawienie człowieka / Czesław Stanisław Bartnik // *Studia Theologica Varsaviensia*. – № 12. – 1974. – S. 199.

²¹⁵Bartnik Cz. St. Misterium człowieka / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 189.

²¹⁶Bartnik Cz. St. Personalistyczny zarys teologii katolickiej / Czesław Stanisław Bartnik // *Roczniki Teologiczne*. – № 40. – Z. 2. – 1993. – S. 111.

²¹⁷Bartnik Cz. St. Antropologia pastoralna / Czesław Stanisław Bartnik // *Bartnik Cz. St. Szkice do systemu personalizmu*. – Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006. – S. 144.

повноти особового буття. Усе це створює необхідність пошуку допомоги, підтримки, підказки, отже, нових відношень чи зв'язків (*relatio*). Людина не є самодостатньою, тому вона не може бути ізольованою, замкнутою в собі, відтак, шукаючи повноти людського буття, досконалості, щастя, прагне вічної єдності у комунії з іншими особами (Божими і людськими)²¹⁸.

Людина у своїй особі, екзистенції та діях підлягає різним внутрішнім і зовнішнім чинникам, які формують і спрямовують її, цьому сприяє суспільство, створюючи різноманітні виховні моделі. Ч. С. Бартнік зазначає, що персоналістична антропологічна модель допомагає людині реалізуватись у повноті обох вимірів її існування: індивідуальному та суспільному. Основним принципом теологічної моделі виступає Особа Христа як індивідуальна постать і як спільнотна особа, тобто Церква, його Містичне Тіло. Теорія і практика теологічної персоналістичної моделі допомагають здійснити повноту особової та досконалої людини у всіх її вимірах і проявах. Християнство пропонує виняткове бачення людини в її особовому єстві, ставлячи людину на найвищий рівень буття у її початковому та заданому стані (меті). Жодна інша релігія не має такої антропологічної концепції, де людина поставала б як партнер і дитина Бога. Основу християнського вчення про людину становить персональність закладена в глибині її єства та розгорнута у площині розуму, волі, свободи, любові, прагнень, творчості, правди, добра і краси, у відкритості людини на особове здійснення та нескінченість буття²¹⁹.

Згідно з християнською антропологією, дійсність особи від початку містить таємницю нескінченості, яка повністю розкривається у звершенні дочасної екзистенції. Ця закономірність основана на цілісності єства в духовно-суб'єктному бутті. Містерію особи і її дійсність неможливо докладно описати та представити в науковий спосіб, подаючи всі аспекти й нюанси цих феноменів, оскільки наукова думка занадто вузька і обмежена у своїх раціонально-прагматичних підходах. Тому, на переконання Ч. С. Бартніка, так трудно піддається пізнанню, спостереженню й опису глибина існування особи, тому концептуалізація та систематизація всіх онтологічних відношень (*relatio*) особи виявляється доволі складною справою²²⁰. Людина відкривається як істота і як існування, як феномен, який вже стався і який водночас перебуває у процесі становлення, тобто розвивається у зовнішньому та внутрішньому плані, у прямуванні до своєї повноти. У людській істоті поєднались тіло і душа, земля і небо, час і вічність, скінченне і нескінченне – усе, що творить світ особи. Найважливішим при цьому залишається те, що людина є особою і щораз більше стає особою.

З погляду теологічної антропології, перспективу нескінченного перед людиною відкриває не лише площина створення, а й площина спасіння, яке виявляється станом осягнення особою повноти буття та повноти й довершеності творіння. Особа постає як мале буття абсолюта, жива аналогія Бога. Завдяки спасінню стає можливим обожевлення людини та вкорінення її у Трійці²²¹. Таке вкорінення проявляє себе в онтологічному і моральному стані людини впродовж усього її існування. Людина як особа покликана до партнерства, співпраці та діалогу з Богом. Буття й екзистенційне перебування в добрі та правді, прямуванні до своєї повноти і повноти єдності з Богом, на думку Ч. С. Бартніка, сприяють персоналізації людини, натомість моральне зло і гріх, навпаки, деперсоналізують її²²².

Головним завданням людини польський мислитель вважає абсолютну, доконечну фазу її гуманізації, котру розглядає як «внутрішнє уособлення» і розуміє як процес, у ході

²¹⁸Bartnik Cz. *St. Personalizm / Czesław Stanisław Bartnik*. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa: O. K., 2000. – S. 378.

²¹⁹Bartnik Cz. *St. Misterium człowieka / Czesław Stanisław Bartnik*. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 160.

²²⁰*Ibid.* – S. 161.

²²¹Langemeyer G. *Antropologia teologiczna / Georg Langemeyer*. – Kraków: M, 2000. – S. 92. – (Podręcznik Teologii Dogmatycznej – traktat IV).

²²²Bartnik Cz. *St. Personalistyczny zarys teologii katolickiej / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczne*. – № 40. – Z. 2. – 1993. – S. 110.

якого людина стає собою в повній мірі. Таке становлення людини як особи прямує до своєрідного перетворення людини на над-людину (Ultra-Human), а суспільства – на над-суспільство²²³.

З біологічної та психологічної точок зору людина відносно космічної інтегральності дійсності знаходиться лише на ембріональній стадії розвитку. Антропологія тейярдизму, прибічником якої є професор Ч. С. Бартнік, зазначає, що у такому аспекті людину спостерігають суто фізично та фізіологічно, не помічаючи при цьому притаманного їй особового змісту й особової суті. Опрацьовуючи численні листи французького філософа і теолога-персоналіста П'єра Тейяра де Шардена, він дійшов висновку, що цей мислитель намагався надати всім антропологічним, гуманістичним і духовним категоріям характеру справжньої реальності. У зв'язку з цим у роботі «Тейярдівське бачення історії» Ч. С. Бартнік зауважує, що буття людини як дуалізм матерії і духу віддзеркалює драму реальних змагань свідомості і несвідомості, правди і брехні, добра і зла, свободи і неволі, об'єднуючої любові і роз'єднуючої ненависті, смерті і воскресіння²²⁴.

Визначальним є те, що низка етапів людської еволюції приводить до встановлення правдивих цінностей, які роблять людину майбутнього досконалою в найвищому ступені, «більше» ніж просто людиною, тобто над-людиною в її особовому бутті. Головною підставою такої перспективи є сам факт появи людини у світі, про це Ч. С. Бартнік пише в праці «Суспільно-політична теологія»: «Потрібно побачити в еволюції неоантропоцентричний рух: людина вже є не тільки осередком природи, а й вектором, спрямованим до центру Всесвіту»²²⁵.

Еволюційна антропологія майбутнього не може обмежуватись категоріями людських розумових концепцій і підходів, а повинна проходити «персоналізацію» феномену людського буття і людської сутності. Усе це вбачається та позиціонується в площині поступального динамічного процесу, в результаті якого людина, що лише формується в певних «антропоцентричних сферах», знаходить свою повноту лише в новій цілості особового буття. І тут йдеться не тільки про загальний розвиток людини як такої, а й про внутрішнє, духовне і суб'єктне впорядкування її основи. У статті «Тейярдівське бачення людини» польський теолог стверджує, що в плані нової, справжньої гуманізації світ стоїть перед наступними фазами упорядкування: а) спіритуалізація – досягнення щораз виразнішої переваги психологічного і духовного над матеріальним, що повинно відбуватися у площині людської екзистенції, а також у технічному, економічному, моральному, суспільному житті, тобто у самій людині та через неї цілого суспільства; б) персоналізація – досягнення щораз глибшого буття й екзистенції, а також об'єктності й інтегральності, починаючи від вдосконалення особового життя індивідів через персоналізацію суспільства і аж до творення зі світу спільнотного Суб'єкта (Особи); в) абсолютізація – похідний процес людського духу в здобуванні незнищенності та безсмертності абсолютних цінностей; г) христифікація – повне просякнення всього людства і цілого буття особовою сутністю Христа, а також одночасне об'єднання у Тілі Христа людського суспільства та інших особових світів²²⁶.

У такий спосіб, на думку Ч. С. Бартніка, гуманізація людини має досягнути своєї повноти в Христі, тобто антропологія має бути основана цілковито на христології, як і антропогенеза – на христоргенезі. У цьому польський теолог послідовно дотримується концепції П. Тейяра де Шардена, котрий розглядає Христа як особовий центр усього планетарного Всесвіту, від якого остаточно залежить будь-який розвиток, від якого розпочинаються і до якого сходяться всі шляхи еволюції. У «Вступі до християнського життя» П. Тейяр де Шарден стверджує: «З одного боку ... неможливо уявити собі

²²³Bartnik Cz. St. Teologia społeczno-polityczna / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Agencja Wschodnia, 1998. – S. 175.

²²⁴Bartnik Cz. St. Teilhardowska wizja dziejów / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: TN KUL, 1975. – S. 212.

²²⁵Bartnik Cz. St. Teologia społeczno-polityczna / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Agencja Wschodnia, 1998. – S. 178.

²²⁶Bartnik Cz. St. Teilhardowska wizja człowieka / Czesław Stanisław Bartnik // Materiały Problemowe. – № 15. – 1981. – S. 64–65.

християнського всесвітнього Христа без того, щоб Всесвіт, функція якого полягає в тому, щоб збиратися в Ньому, не мала б (в силу певної еволюційної структури) природного центру конвергенції, звідки Слово могло б, утілившись у ньому, діяти і впливати на весь Всесвіт. З іншого боку, якби якийсь Всесвітній Христос не проявив Себе позитивно та конкретно в ході еволюції, як її розуміє сучасна думка, то ця еволюція лишилася б туманною й невизначеною, і у нас не було б стимулу беззастережно віддатися її устремлінням і вимогам»²²⁷.

На думку Ч. С. Бартніка, Христос становить центр людства не тільки завдяки своїй Божественній сутності, але передовсім через своє буття людиною, в якому Ісус осягнув повноту людського існування завдяки воскресінню, що в ньому людське, було піддане метаморфозі. Через цю метаморфозу світ разом з Ісусом входить у Бога. Відтак воскресіння Христа стало явищем космічним і означало прийняття Христом функції центра Всесвіту²²⁸.

Коментуючи антропологічну есхатологію П. Тейяра де Шардена, польський філософ вказує на те, що ця концепція належить до найбільш правдивих, повноцінних і вартісних, до того ж є однією з найбільш оригінальних у теологічному значенні. Він цілком підтримує думку свого учня В. М. Фаца, що тейярдівське вчення про людину й історію зацікавлює своїм містицизмом і персоналізмом і закликає особу до відповідних дій, цілеспрямованих до справжньої еволюції світу та людської особи задля здійснення їх повноти в Бозі²²⁹.

Згідно з християнським вченням, внутрішню сутність людини неможливо зрозуміти без співвіднесення з Христом, тим більше що без співвіднесення з Христом людина не може бути цілковито собою. Христос і людина взаємно зумовлені та стають зрозумілими тільки у світлі один одного, знаходячи доповнення один в одному. Тому, на переконання Ч. С. Бартніка, антропологія як теоретична, так і практична переходить у площину христології, а христологія в певному сенсі творить основу найбільш ґрунтовної антропології. Христос відкрив повноту людського існування і став взірцем буття, який можна зрозуміти тільки за допомогою категорії людини. Генеза людства постає як антропологічна тріада: Перша людина – Адам (створіння), Друга Людина – Христос (спасіння), Третя Людина – Нова людина в Христі (есхатон). Людина у своєму спільнотному вимірі виявляється віддзеркаленням Трійці, тому реалізує свою онтологічну сутність як індивідуальна особа і як спільнота осіб. На цьому підґрунті в «Персоналістичному нарисі католицької теології» Ч. С. Бартнік обстоює думку, що індивідуальну антропологію доповнює спільнотна антропологія, а її в дочасному вимірі – спільнотна антропологія спасіння. Тому важливо розбудовувати повноцінну антропологію на підставі персоналізму та теології. У підсумку антропологія має стати наукою про людину як індивіда і як спільноту. Теолог пише: «Як повна антропологія можлива тільки в площині теології, так і спільнотна антропологія (соціологія) стає реальною тільки у світлі науки про Церкву та Царство Боже»²³⁰.

М. К. Мамардашвілі характеризує антропологічну катастрофу межі тисячоліть як переродження людської свідомості через послідовну низку перетворювань у бік антисвіту тіней і образів, що вже тіні не відкидають, тобто йдеться про переродження в задзеркалля, яке складається з імітацій життя²³¹. На думку Ч. С. Бартніка, гідну відповідь кризі ідеї людини спроможне дати християнство, оскільки пропонує модель, в якій пов'язує в людині те, що найбільш об'єктивне і суспільне, з тим, що найбільш суб'єктивне і особисте. За своєю суттю християнство є персоналістичним, оскільки не дозволяє людині перетворитися на річ, перейти у площину анонімності, уявності, нереальності, як це робить сучасне суспільство та деякі ідеологічні системи на кшталт комунізму, навпаки, – кожного у спільноті вирізняє з

²²⁷Тейяр де Шарден П. Введение в христианскую жизнь // Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сборник очерков и эссе. – М.: АСТ, 2002. – С. 517–518.

²²⁸Bartnik Cz. St. Teologia społeczno-polityczna / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Agencja Wschodnia, 1998. – S. 182.

²²⁹Fac W. M. Antropologia społeczna Piotra Teilharda de Chardin / Waldemar Marek Fac. – Lublin: Standruk, 2000. – S. 61.

²³⁰Bartnik Cz. St. Personalistyczny zarys teologii katolickiej / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczne. – № 40. – Z. 2. – 1993. – S. 111.

²³¹Мамардашвили М. К. Мысль в культуре // Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1992. – С. 146–147.

маси, називає на ім'я, зауважує, наповнює індивідуальним змістом, надає цінності. Польський мислитель переконаний, що антропологія майбутнього повинна проходити «персоналізацію» феномену людського буття і людської сутності, вона має бути побудована на христології, позаяк гуманізація людини досягає своєї повноти в Христі. Жодна зі світоглядних систем, окрім християнства не пропонує антропологічної концепції, де б людина поставала як партнер і син Бога. Принципово важливим для Ч. С. Бартніка є те, що персоналістична антропологічна модель, побудована в межах християнського вчення, допомагає людині реалізуватись у повноті обох вимірів її існування: індивідуальному і суспільному.

Анотації

У статті *Горбаня Р. А. «Персоналістична антропологія Чеслава Станіслава Бартніка»* представлено концепцію персоналістичної антропології сучасного католицького філософа і теолога Чеслава Станіслава Бартніка, одного з творців школи польського персоналізму. Автором виявлено, що польський мислитель обстоює антропологічну теологічну модель, побудовану на засадах персоналізму, основним принципом якої виступає Особа Христа як індивідуальна постать і як спільнотна особа, тобто Церква. На переконання Ч. С. Бартніка антропологія має бути основана цілковито на христології, оскільки в Христі гуманізація людини має досягнути своєї повноти. Теолог опрацьовує поняття «спільнотної особи», в якому однаково вагоме значення набувають як індивідуальна особа, так і спільнота осіб, оскільки людина знаходить повноту свого особового виміру тільки в спільноті, в якій реалізує себе. Наголошуючи на взаємній залежності особи від особи, він розглядає суспільство як антропологічне середовище, яке формує особу, даючи їй реалізувати свій потенціал і дійти до повноти людського буття, адже без особових відношень, осередком формування яких є людська спільнота, це було б неможливим. У працях, написаних у різні роки Ч. С. Бартнік розвиває думку про те, що індивідуальну антропологію доповнює спільнотна антропологія, а її в дочасному вимірі – спільнотна антропологія спасіння. Тому важливо розбудовувати повноцінну антропологію на підставі персоналізму та теології, позаяк теорія і практика християнської персоналістичної моделі допомагають здійснити повноту особової та досконалої людини у всіх її вимірах і проявах. У підсумку антропологія має стати універсальною наукою про людину як індивіда і як спільноту. **Ключові слова:** персоналізм, антропологія, теологія, особа, буття, особові відношення (*relatio*), спільнотна особа.

R. A. Gorban. Personalistic Anthropology of Czeslaw Stanislaw Bartnik. The article suggests the conception of Personalistic anthropology of Czeslaw Stanislaw Bartnik, a modern Catholic philosopher and theologian, one of the founders of the Polish Personalist School. The author reveals that the Polish thinker clarifies the anthropologic theological model based on the principles of Personalism, in which the Person of Christ is the main hypostasis being an individual personality and a communal person, that is the Church. Stanislaw Bartnik believed that anthropology must completely base on Christology, as humanization of a man has to fully actualize itself only in Christ. The theologian works out the definition of a *communal personality*, in which both an individual person and community gain the same considerable importance, as a human being finds the fullness of its personal dimensions only in a community, where it achieves its fullness. Accentuating mutual interdependence of personalities, he thinks society to be an anthropological environment that molds a personality, enabling it to realize its potential and reach the fullness of human existence, as it would be impossible without personal relations that are established within a community. In his works, written in different years, Stanislaw Bartnik generates the idea that a communal anthropology, which is complemented by a communal anthropology of salvation in the earthly dimension, is constituent of an individual anthropology. That is why it is important to build up a full-fledged anthropology based on Personalism and theology, as the theory and practice of Christian Personalist model help actualize the fullness of a man's perfect personality in all its dimensions and manifestations. In conclusion, anthropology must become a universal science about a man as an individual and community. **Key words:** Personalism, anthropology, theology, person, existence, personal relations (*relatio*), communal personality.

4.6 Ангеліна АНГЕЛОВА. Концепція «духовного старіння» З.Шехтера-Шаломі.

Постановка проблеми. Сучасний ортодоксальний іудаїзм - це достатньо розгалужений рух, який намагається синтезувати традиційні єврейські цінності з мультикультурним, науковоцентричним, секуляризованим сучасним світом. На думку діячів цього руху, ідеологія єврейських громад має бути збагачена всіма перевагами сучасності, а іудеї повинні конструктивно взаємодіяти з навколишнім соціальним та природним середовищем. Працюючи з різновіковою аудиторією багатьох країн світу, сучасні іудейські лідери не залишаються осторонь і геронтософської тематики. Спираючись на виплеканий